

slobodan mašić

PROSTORNI UZROK

U ovom pismenom izlaganju biće mnogo više reči o tome: kako svaki čovek treba u sebi da prevažide shvatjanje prostora kao linearne perspektive koju je izmisila renesansa, kako je autor u sebi doživeo taj prelaz linija u prostorni fenomen, u čijem se centru nalazi čovek.

kako čovek i gradski prostor predstavljaju nedeljivu celinu, kakvi se poremećaji mogu javiti čověčevim nje prostorno zadovoljenjem, kako bi trebalo jedan budući graditelj gradova da posmatra radnje grada i kako da ga formira: kako da posmatra smrt grada i gde potom da krene, i šta potom da radi;

Šta sve može da izazove prostorni uzrok i gde on sive postoji.

Ovde neće biti reči o tome šta da rade oni koji nisu o ovome razmišljali.

Prošlo je dosta vremena od kada sam postao svestan sveukupnosti i mnogočinosti prostornog fenomena; od kada sam se porazan saznanjem vratio iz su-matraističkih pohoda u egyptiku davno sagradenih hramova i razrušenih kapela arhitektonskog duha; od kada sam u ponosnom satima, skrhan neverovatnom upornošću, neprobojne ljuške predmeta, koja mi se opirala, padao obućen preko kreveta i u polusnu provodio noći pod velikim rimskim lukovima i gotovim svodovima, zagledan u njilove strelle. Budio sam se prozeblog glasa i promukao da da sam se cele noći nadivljivak s rimskim i gotovim majstorima. Iz tih noći poneo sam nevidjive duboko urezane bore, koje će mi se sigurno prve pojavit u licu u godinama koje će tek dati. Iz tih godina ostali su mi u sećanju i neki, meni nepoznati, džalozi baroknih majstora, kojih sam postajao svestan te onog trenutka kada bili uhvatiši sebe kako izgovaram izvesne boroničnije. Posle nekoliko trenutaka kada sam osetio da izgovaram nešto mi u potpunosti ne pripada morao sam se truditi da ponovo prizovem arabesku tih značenja, ali uzalud. Sto je trud postajao veći osećao sam kako te moje podvezne refleksije tonu sve dublje medju nazubljeno stene, meni nekog nepoznatog morskih predela, i svi moji napori da ih izvadim golin rukama ostajali su uzaludni. Uvek je bilo izmedu tih predmeta i mojih ruku dovoljno prostora koji moje sećanje nije moglo da savlada. Vremenom, ta igra počela me je zavabljati, ja sam namerno dozvoljavao sebi da neke stvari zaboravim, mi bili ih mogao nanoći da se teglim preko oštreljivica blistvo zelenkaste vode, pokusavajući da prevažidem široke pojaseve nesavladivo prostora. Na moj najveći užas jednog dana osetio sam kako rastojanje koje moje sećanje nije moglo da prevaže, lagano opada. Uplašen da će tada moja igra prestati, nisam vise istezao svoje ruke s ovom preteranom pedantnošću koja mi se do tog trenutka činila neophodna, da bih našao opravdanja za svoje učešće. Zabrinut, okrenuh se jednom naglo ne bili li ugledao pravo lice istine. Viđeh kako sam predmeti da dina hitaju svojom voljom ka mojim prstima. Pokušaj da se na vreme uklonim, ali nije bilo dovoljno vremena, moja resenost da se okanim tog nepotrebnog naprezanja u vreme trajanja svoje nedoučnosti, dopustila je predmetima da se u jednom divljakom skoku odbace sa dna i uhvate kću.

Neki koji su pokušali isto to, pre mene, verovali su da se radi o jednostavnoj matematičkoj operaciji, verovali su u čovekovu slobodu odlučivanja i u još neke druge, mnogo nejasnije činjenice, koje nikada nisu ni postojale u svom anarhičnom obliku, a u tom obliku ih čovek stiže poj u svom deintinstu, kada nije ustanjuj da se oslobodi zabludu sa-mim logičnim razmišljanjem, jer ga upravo preko tih zabludu školju da misli. Čovek je vezan lancima okolnog pređemtnog sveta; on nije u stanju da se bez nje-geve saglasnosti upusti u jednu takvu avanturu kao što je sl-podni izbor. U ovoj situaciji su uostalom podsećao više na slo-bodno izabrano samoubistvo nego na slobodan izbor načina života. Svi oni dekorativni izgovi operećeni raznim razlozima i uzcrcima, posledicama i vezama, nizanjam, posmatranjima i nemocima, sve to bespomoćno preturanje po sopstvenom džepu opravdavanju u danima ovog veka i, verovatno, usednih vekova, mora nositi etiketu hemanog regulatora. Inače, da nje-na nema, bespomoćno preturanje po džepovima završilo bi se tuž-nog lica i praznih ruk u mars-ovskoj grimasu čoveka koji se boji protiv vetroa. Prostor se intui-tivno oseća i intelektualno razmišlja, on postoji kao realna vrednost samo u prvom obliku, subjektiviran i kao takav jedino, shvatljiv; u drugom obliku deluje kao asymptotika vrednost, tangencijalno se približava prvoj vrednosti, ali se nikada s njim tačno ne poklapa, može jedino da

bude utoliko vernija ukoliko je intuicija više opterećena pre-dnodnim iskustvima usredređe-nog posmatranja. Posmatrao sam novu bolesnog siročenjara kako opilazi oko oluka tražeti neko zapusteno mesto odakle izviđi zaobrijevanje svet trulež, isprane zile i strušlju listova, davnno ne-stale predmeti i kako ih sa naj-vecom pažnjom vadi svojim o-teklim prstima i slaze na dlan druge ruke; potom ih gnjeći sa neskrivenim izrazom oslobođenja. Razmišljam o tome aktu rukolice, moći koja je nasebla ovog bolesnog čoveka i zainteresovan njegovom suludom igrom raspli-vao sam se kod suseda da li zna-ju nešto da mi kaže o nestupima destruktivnog gnevka kod dotične osobe. Ni jedan jedini podatak nisam mogao da prikupim, nijedna slomljena stvar, nijedan nastup koji bi mogao da nagove-sti te užasne noćne predstave či-jim sam bili svedok. Verovatno je njegov urođeni poremećaj mogao jedino da se manifestuje na pro-stornim relacijama tog malog ot-vora odakle su njegovi prsti iz-vlačili taj svet trulež. Čovekovo intuitivno osćenje prostora može da usmerava nekontrolisanim po-lovinu našeg postojanja, da sfo-je reakcije prema spoljnjem sve-tu usaglašava sa dimenzijama i kvalitetima prostornih tonova i dimenzija, koje okružuju život i život i život. Masovna histe-rija često je prouzrokovana, ako ne samo prostornim ambijentom, ono najčešće čitavom orkestraci-jom raznih činilaca, među kojima prostor verovatno nema ulogu druge violine.

Citavi gradovi i citave nacije nasebile su se u predmetima koji se nedusobno neverovatno razlikuju, koji se u svojim oprećnostima, načinima, sredstvima, čitavu organizaciju života u kolektivu, gde važe samo napisani propisi, gde ne postoje deklaracije, gde se živi i u mire u neoprećnosti silnim predmetima koji su okupirali život ovog veka; voleo bih da se nadem na mestu gde će se roditi grad, da probam njegov uku-zemljišta, da pomirišem, da se osvrnam i pogledam okolna brda, ali da ima, da sednem i da će-kam prvo osnovati koji upravo treba da dode, da mu pomognem, ako mu treba pomoći, (ne da mu držim predavanje, već da eksere da u daščane zidove zabijam, da mu dodajem polomljene crepove dok ih bude pažljivo slagao nad svojim staništem, da ga posmatram kako, nomad, stiže sa svojim prtljagom pred postojanjem naseljem, kako se upoznaje sa prostorom, kako se odudjavi da se nastani, kako se nastanjuje, kako gradi ogradu, kako se odlučuje da se ponovo spakuje i da krene dalje, kako mu se žena-porađa i deca rastu, kako se pita, kako postaje svestan nekih pojava, kako rešava bezizlazne situacije; kada se raduje, vo-leo bih da osetim, kada se povlači u sebe, kada odlazi u grad, kada se vraća iz grada; kada i kako živi, ako to može da se kaže bez nepotrebne vulgarizacije).

Ako bih htio jednom da pravim citave gradove bilo bi neop-hodno da prisustvujem samtom rođepu jednog grada, da posmatram njegove stanovnike, koji nestaju iz njega ili u pravcu begstva, ili u pravcu odlaska, ili u pravcu groblja; da osim zašto se ne-rođeni nisu rodili, zato su zene ovog grada manje plodne, zašto su muževi prestali da ne misle na svoju smrt, zašto vožovi sve rede dolaze, a sve češće odlaže; da posmatram i da ispracam poslednju voz, da srušim prvu prepo-slednju i poslednju kuću, da za-

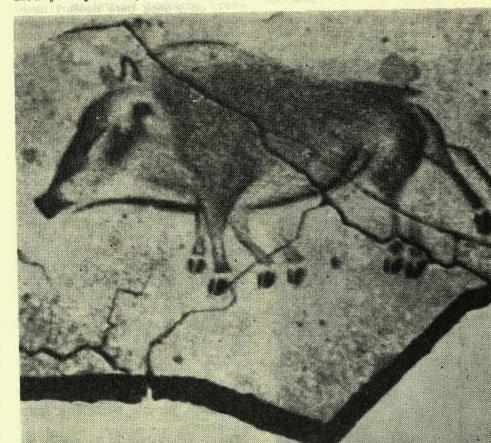
tom mračnom senkom koja se nadnosi nad ovaj vek i nad če-čanstvo.

Pošto je i danas momenti kada se radaju ljudske nasebine na padinama osunčanih strana, kada se ljudi nasejavaju jedan kraj drugog duž puteva koji vode u grad, postoje i danas kod nas pedni potovi iako ih sa naj-vecom pažnjom vadi svojim o-teklim prstima i slaze na dlan druge ruke; potom ih gnjeći sa neskrivenim izrazom oslobođenja. Razmišljam o tome aktu rukolice, moći koja je nasebla ovog bolesnog čoveka i zainteresovan njegovom suludom igrom raspli-vao sam se kod suseda da li zna-ju nešto da mi kaže o nestupima destruktivnog gnevka kod dotične osobe. Ni jedan jedini podatak nisam mogao da prikupim, nijedna slomljena stvar, nijedan nastup koji bi mogao da nagove-

stvi te užasne noćne predstave či-jim sam bili svedok. Verovatno je njegov urođeni poremećaj mogao jedino da se manifestuje na pro-stornim relacijama tog malog ot-vora odakle su njegovi prsti iz-vlačili taj svet trulež. Čovekovo intuitivno osćenje prostora može da usmerava nekontrolisanim po-lovinu našeg postojanja, da sfo-je reakcije prema spoljnjem sve-tu usaglašava sa dimenzijama i kvalitetima prostornih tonova i dimenzija, koje okružuju život i život i život. Masovna histe-rija često je prouzrokovana, ako ne samo prostornim ambijentom, ono najčešće čitavom orkestraci-jom raznih činilaca, među kojima prostor verovatno nema ulogu druge violine.

U ljudskim postupcima postoji prostorni uzrok kao pri-sutna pokretacka snaga. Svojim prisustvom ona opterećuje već postojeće okolnosti kojima se čovek mora pokoravati ili s kojima se mora sukobjavati, tražiti kompromise. Postoji uzrok koji utiče na mnoge čovekove postup-ke svojim konstantnim prisustvom, svojim bladnocom negativno nabijenog gradevinskog mate-rijala, svojim topilotom gradevinskog materijala organskog porekla, organskim i anorganskim u-strojstvom svoje izdelanosti, svojom savršenošću ili svojom ne-savršenošću, svojom socijalnom jedinakosću ili nejedinakosću i, konačno, svojom arhitektonskom kreacijom ili dilettantskom skele-pansiju. Mnogočinost pruža-nja i zadržanja prostornog fe-nomena u celokupni život čovečan- stva potrebno je već sa dužnim poštovanjem ispitati da se ne-prave preseci kroz postojeća stana-re, da se prikupe podaci iz raznih oblasti čovekovih manifestacija, da se postave pitanja da se traže odgovori, da se poruše ekološko-klasne barjere, da se o tome otvoreno razgovara, jer ni-su u pitanju samo interesi pojedinih ideologija, nisu u pitanju samo deklaracije pojedinih političkih partija, pojedinih simpatija koje obuhvataju čitave kontinente, u putanju je budućnost čitavih pokolenja ljudskog roda.

Prostorni uzrok postoji i u svakom detalju našeg prebi-vanja, u svakom telegrafskom stubu, zabetima visokih zgrada, u ogradama malih i neuredenih dvorišta, u osvetljenim noćima, u sumanutoj bazišnici noćevog cestovnog saobraćaja, u neverovatnoj bući, u bokanskoj nonšalantnoj prijevštini, u uništavanju prirode kao svog sopstvenog regeneratora u neplanskoj izgradnji na parče, i u planškom izgradnji na grubre komade; postoji taj uzrok, u lošem odnosu medju ljudima, u kriminalu, u silovanjima, postoji taj uzrok u svemu što proistiće iz neskladi koji je stvoren izmedu čoveka i njegove prosto-re o kojima i izmedu čoveka i materijalnih okolnosti nad kojima se oni doista uzdiže ili im i pripada. No, dobro je što je alternativa jasna: čovečanstvo se nalazi ili na najboljem putu da se pro-storno olakšava u ponovnom ča-sovima, po mrachnim jazbinama šišolih poremećaja, ili da se konačno ogleda u sjaju kristalnog ogledala.

POČECI CRTANOG FILMA?